

Türkçesi'ne de geçen "eyne's-serâ ve's-Süreyyâ" ("beyim nerede, ben nerede; ben neredeyim, sen neredesin!") tabiri yaygın bir darbimeseldir. Câhiliye devrinde ve İslâm'ın ilk yıllarında yazılmış Arapça şiirlerde Süreyyâ yıldızından birçok şiirde söz edilmiştir (*DİA*, XXII, 126). Ayrıca ilm-i felek ve ilm-i ahkâm-ı nücûm konularında kaleme alınmış eserlerde Süreyyâ'ya yer verildiği görülmektedir. Bu şiirlerde Süreyyâ yıldız takımı bir şeyin erişilmezliği, uzaklığı, yüceliği veya parlaklığını anlatmak için mecazi kullanımlara ve darbimesellere konu olmuştur. Nitekim Araplar'da "Süreyyâ'dan daha uzak" atasözü bulunduğ gibi İmru'ülkays b. Hucr muallakasında Süreyyâ yıldız takımını dizisi arasına eşit aralıklarda iri, parlak ve değerli mücevherlerin yerleştirildiği kemere / gerdanlığa benzetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat*, I, 461, 468, 469; Nevî, *Divan* (haz. Mertol Tulum - M. Ali Tanyeri), İstanbul 1977, s. 15, 237; Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divanını Tetkik*, İstanbul 1964, s. 244; Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 216; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlili)*, Ankara 1987, s. 438-439; a.mlf., "Benâti Na's", *DİA*, V, 431; M. Nejat Sefercioğlu, *Nevî Divânı'nın Tahlili*, Ankara 1990, s. 333-334; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 74, 332; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 324, 363; Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 533-534; Pakalın, II, 772; III, 299; Tefvîk Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, XXII, 125-126; a.mlf., "İlm-i Felek", a.e., XXII, 126; Dihhudâ, *Lûgatnâme* (Muft), IV, 4858; V, 6380.

MUSTAFA UZUN

SÜRGÜN

Bir kişinin veya bir topluluğun ceza yahut güvenlik tedbiri olarak yaşadığı yerden başka bir yere belli bir süre ya da ömür boyu kalmak üzere isteği dışında gönderilmesi ve orada ikamet etmeye mecbur tutulmasıdır. Kelime hakkında bu ceza veya tedbirin uygulandığı kişi ve gönderildiği yeri de ifade eder. Arapça'da bu anlamda kullanılan başlıca kelimeler *nefy*, *celâ'* / *ic-lâ'* ve *tağrîb*dir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde insanları yurtlarından çıkarma (ih-râc) eyleminden sıkça söz edilmekle birlikte bu kelimelerden *celâ'* (topluluğun sürgün edilmesi) bir âyette (el-Haşr 59/3) ve "nefy"den türeyen bir fiil hırâbe suçuna verilecek sürgün cezasıyla ilgili olarak yine bir âyette (el-Mâide 5/33) geçmektedir. Hadislerde ise tağrîb, nefy, iclâ ve türev-

leri yer almaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğrb", "nfy", "cly" md.leri). Sürgün bir ülkeden başka bir ülkeye olabileceği gibi aynı ülke içinde kişinin doğup yaşadığı veya yerleştiği yerden başka bir bölgeye gönderilmesi biçiminde de gerçekleşebilir. Toplu sürgün uygulamasına genellikle siyasal veya sosyal gerekçelere bağlı olarak doğabilecek zararlara karşı önlem niteliğinde ve bilhassa kamu düzeninin korunması amacıyla başvurulur; literatürde bu tür sürgün uygulamaları daha çok "tehcir" kelimesiyle ifade edilir. İskân amaçlı sürgünler, yerleşik hale getirilmesi istenen göçebe toplulukların belli bir yerde ikamete zorlanması şeklinde tarihte sıkça rastlanan uygulamalardır. Toplu sürgünlerin bir diğer örneği, özellikle savaşlar sonunda yenilen taraf halkının yaşadığı yerden başka yere gitmek zorunda bırakılmasıdır. Gö-nüllü sürgünde de kişi yaşadığı yeri terkmediği zaman hukukî ya da sosyal başka bir yaptırımla karşılaşacağı için doğrudan veya dolaylı bir zorunluluk hali sürgünün temel unsurudur. Ülke dışına yapılan sürgün uygulamaları neticesinde kişiler vatandaşlık haklarını kaybedebilmekte, hatta mal varlıklarına el konulabilmektedir.

Sürgün uygulamasının kökeni ilkel ceza hukuku dönemlerine uzanmaktadır. Sürgün cezasının Hammurabi kanunlarında yer aldığı, Sumerler, Asurlular, Hititler, Persler, Yunanlılar, Romalılar ve Bizanslılar tarafından uygulandığı bilinmektedir. Eski Yunan'da sürgün cezası adam öldürme suçu için sıkça uygulanır, siyasî suç mahkûmları on yıl süreyle sürgün edilirdi. Erken dönemde Roma'da ölüm cezasına çarptırılan bir vatandaş sürgün edilmeye razı olursa bu cezadan kurtulabiliyordu. Roma İmparatorluğu'na belli adalar sürgün yeri olarak kullanılırdı. Bizanslılar sınırları içerisinde değişik kitlelere sürgün uygulayıp askerî, ekonomik ve sosyal yönden birtakım çıkarlar sağlıyorlardı. Câhiliye Arapları'nda da kabilenin örf ve âdetine aykırı davranmakta ısrar edenler sürgün edilirdi (Cevâd Ali, V, 591-592). Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde peygamberlerin yahut bir ülke veya belde halkının topluca oradan çıkarılması anlamındaki sürgünle ilgili birçok atıf vardır. İslâm tarihinde ve özellikle Osmanlılar döneminde gerek bir topluluğa yönelik gerekse hukukî yaptırım niteliğindeki sürgün geniş bir uygulamaya alanı bulmuştur (aş.bk.). Batı ülkelerinin uyguladığı sürgünler kolonileşme tarihi boyunca sürmüş; İngiltere, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Rusya, Hollanda, Danimarka gibi devletler suçluları Amerika, Af-

rika, Brezilya, Avustralya gibi deniz aşırı ülkelere sürgün etmiştir. Fransızlar için Fransız Guyanası, İtalya için Sicilya adası, Rusya için Sibirya önemli sürgün merkezleri olmuştur. İspanya'daki müslümanların ve yahudilerin XV-XVI. yüzyıllarda ülkeden zorla çıkarılması, bilhassa Rusya'nın XIX. yüzyıl boyunca Balkanlar ve Kafkaslar'daki müslüman ahaliyi tehcir etmesi, II. Dünya Savaşı sonrasında Kırım'daki bütün Tatarlar'ı sürmesi toplu sürgün uygulamalarının önemli örneklerindendir. Ulus-devletlerin ortaya çıkması ve devletle vatandaşları arasındaki bağın ilke olarak çözülemez olduğu yönündeki doktrinin benimsenmesinin ardından, işlenen suçlardan ötürü ülke dışına sürgün nâdiren uygulanır hale gelmekle birlikte halk hareketleri ve devrimler birçok siyasî sürgüne yol açmıştır. Diğer taraftan XX. yüzyıl uluslararası hukuku, ülkeleri işgal edilen ve ülkeyi terketmek zorunda bırakılan hükûmet üyelerini iktidarı ilişkin iddialarını devam ettirmeleri durumunda meşrû hükûmet şeklinde tanımış ve bunu ifade etmek için "sürgünde hükûmet" kavramını geliştirmiştir.

İslâm hukukçuları cezaî yaptırım olarak sürgünün meşruiyeti hususunda görüş birliği içindedir. Bununla birlikte Kur'an ve Sünnet'te bazı suçlar için öngörülen sürgün cezasının mahiyeti, kimlere uygulanacağı, süresi ve uygulanacağı yer konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kur'an'da eşkıyalık (hırâbe) suçunu işleyenler için öngörülen cezaî yaptırımlar arasında nefiy de bulunmaktadır (el-Mâide 5/33). Ancak sözlükte "kovmak, uzaklaştırmak" anlamına gelen nefiy kelimesinin geçtiği "yeryüzünden nefyedilmeleri" ifadesinin eşkıyalık suçuna bağlanan bir ceza şeklinde hangi kavramsal içerikte kullanıldığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Hanefî mezhebi bunun söz konusu fiili işleyenlerin hapsedilmesi mânasında olduğunu kabul etmektedir; çünkü amaç suçluların halka zarar vermesinin engellenmesi olup bu da ancak hapis yoluyla gerçekleşebilir. Hanefî mezhebine göre hapis cezası yol güvenliğini ihlâl eden, fakat henüz adam öldürmeden ve mal gasbetmeden yakalanan suçlulara had olarak uygulanır (Serahşî, IX, 135). Mâlikî mezhebinde eşkıyalık suçunu hangi şekilde olursa olsun işleyenlere verilebilecek cezalandan biri olan nefiy, onların bulunduğu yerden en az seferîlik şartının gerçekleşebileceği uzaklıktaki bir yere gönderilmesi ve orada tövbe ettikleri anlaşıncaya kadar hapsedilmesi biçiminde yorumlanmıştır (Desûkî, IV, 349-350).

İmam Şâfiî'ye göre nefiy, haddin uygulanabilmesi için suçluların ele geçirilmesi hususunda gösterilen takip çabasıdır (*el-Üm*, VI, 146). Bu sebeple Şâfiî mezhebinde sürgün eşkıyalık suçuna bağlanan had türünde cezalar arasında değerlendirilmez; adam öldürme ve gasp fiilini işlemeyen eşkıyanın ta'zîr mahiyetinde hapis, sürgün veya başka bir ceza ile cezalandırılabilmesi kabul edilir (Şemseddin er-Remlî, VIII, 7). Hanbelî ve Zâhirîler'e göre ise adam öldürme ve gasp fiilini işlemeyen eşkıyanın, sığınacak yer bulamayacağı biçimde takip edilerek ıslah oluncaya kadar bütün yerleşim bölgelerinden uzaklaştırılmakla cezalandırılması ve her bir suçlunun diğeriyle buluşamayacak şekilde ayrı ayrı bölgelere sürülmesi gerekir (İbn Hazm, XII, 99; Buhâtî, III, 383).

Evlî veya bu hükümde (muhsan) olmayan kimselerin (bk. İHSAN) işledikleri zina suçuna Kur'an'da bildirilen 100 celde cezasına ilâve olarak sünnette bir yıllık sürgün cezası öngörülmüştür (Buhârî, "Hudûd", 30; Müslim, "Hudûd", 12). Bu cezanın had veya ta'zîr niteliğinde sayılması tartışmalı olup fakihlerin çoğunluğu had mahiyetindeki asfı yaptırımın bir parçası olduğu ve 100 celdeye ilâve olarak uygulanması gerektiği kanaatindedir. Hanefîler ise fâile had mahiyetinde sürgün cezası verilemeyeceğini söyler. Zira onlara göre hadislerdeki sürgün cezası, zina suçu için 100 celde uygulanmasını öngören açık Kur'an hükmüne ilâve niteliğindedir ve nassa ilâve nesih sayılır; halbuki haber-i vâhid yoluyla Kur'an hükmü neshedilemez.

Hanefîler ayrıca, sürgüne gönderilen kimsenin tanınmadığı bir ortamda suç işlemeye devam etmesinin daha muhtemel olduğu gerekçesiyle görüşlerini desteklemekte, Hz. Ömer'e ve Ali'ye nisbet edilen bazı söz ve uygulamalara dayanarak (Nesâî, "Eşribe", 47; Abdürrezzâk es-San'ânî, VII, 312, 315) sürgün cezasının neshedildiğini ya da ta'zîr mahiyetinde olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla Hanefîler'e göre bazı durumlarda suçlunun sürgüne gönderilmesi yararlı olabilir de bu ceza, yetkili organın gerekli görmesi halinde takdir edeceği bir süre için ve ta'zîr cezası olarak uygulanabilir.

Hadislerde zina suçu karşılığında öngörülen sürgünün nasıl uygulanacağı hususunda da görüş ayrılığı vardır. Mâlikîler, suçlunun suçun işlendiği yerden başka yere gönderilip orada hapsedilmesi gerektiği görüşündedir; çünkü hapsedilmezse gönderildiği yerde aynı suçu tekrar işleyebilir. Hanefîler, ta'zîr mahiyetinde sürgüne karar verildiği takdirde suçlunun hapsedilmesinin gerekliliği hususunda Mâlikîler'le aynı gerekçeyi paylaşmakla birlikte suçlunun suçun işlendiği yerde hapsedilmesi durumunda sürgün cezasıyla elde edilmek istenen faydaya ulaşılacağını, dolayısıyla başka yere sürgün edilmesine gerek bulunmadığını söylemektedir. Şâfiî ve Hanbelî hukukçuları ise sürgün cezasının suçlunun yaşadığı yerden başka bir yere gönderilmesinden ibaret olduğu kanaatindedir; çünkü hadislerde geçen nefiy ve tağrîb bu anlamdadır ve hapis bundan farklıdır. Ancak Şâfiîler'e göre, suçlunun sürgün edildiği yerden kendi yaşadığı yere dönmesi yahut orada da aynı suçu işlemesi ihtimaline dayanarak gözetim altında tutulması veya hapsedilmesi mümkündür (Hatîb eş-Şirbînî, V, 449). Yetkili organların, had cezası öngörülmeyen suçlar için kamu yararı gereği ta'zîr cezası olarak sürgün uygulamasına başvurabileceği İslâm hukuk doktrininde kabul edilmiştir. İslâm hukukçuları, bu tür uygulamaların meşruiyeti konusunda Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn tarafından gerçekleştirilen bir kısım uygulamaları delil göstermektedir (aş. bk.). İslâm hukuk doktrininde çoğunluk görüşü sürgün bakımından kadın ile erkek arasında fark olmadığı yönündedir. Bazı hukukçular yalnızca eşkıyalık suçundan, bazıları yalnızca zina suçundan, bazıları ise hem eşkıyalık hem zina suçundan ötürü kadınlara sürgün cezası verilemeyeceği görüşündedir. Kişilerin müslüman-gayri müslim vatan-daş-yabancı, hür-köle ayrımına dayalı sta-

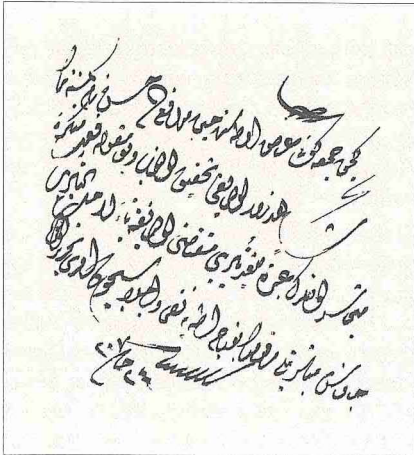
tü farklılıkları da suça göre değişecek biçimde sürgün cezasının uygulanmasında görüş ayrılığına yol açmıştır.

Sürgün cezaları süre bakımından tartışma konusu olmuştur. Zina suçuna verilecek sürgün cezasının had türünde olduğunu kabul eden çoğunluğa göre hadislerde süre açıkça bir yıl şeklinde belirtildiği için cezanın ne kadar olacağı bellidir. Eşkıyalık suçunda ise sürgün cezasının suçlu tövbe edinceye ya da tövbe etmedikçe ölünceye kadar süreceği, tövbe etse bile bir yıldan az olamayacağı, zina haddine kıyasla bir yıl veya zina haddinde öngörülen süreyi aşmaması için bir yıldan bir miktar az olacağı ya da yetkili organın uygun göreceği bir süre ile sınırlanabileceği biçiminde görüşler ileri sürülmüştür. Ta'zîr türünde sürgün cezalarının süresi konusunda iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır. Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, ta'zîr suçlarında uygulanacak sürgün cezalarının zina haddindeki bir yıllık süreyi aşmamak şartıyla bir gün bile olabileceği görüşünü benimsemiştir. Buna karşılık Hanefî ve Mâlikî hukukçuları süreyi maslahat esasına bağlı olarak yetkili organların takdirine bırakmıştır. Suçlunun sürgün edileceği yerin belirlenmesi konusunda kimin yetkili olduğu ve sürgün yerinin suçun işlendiği ya da suçlunun yaşadığı yere ne kadar uzaklıkta bulunması gerektiği hususları da doktrinde tartışmalıdır (*Mv.F*, XLI, 125-128, 131-132).

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393, VI, 133-135, 146, 154, 155; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 176-180, 363-383; II, 706-707, 717; III, 933-934, 1000-1001; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1971-75, VII, 312, 315; XI, 242-243; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 357-358; II, 28-30, 57-59; III, 285-286; V, 47; VII, 103-112; Sahnûn, *el-Müdevvene*, Beyrut 1994, IV, 504, 552-557; Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' - Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 41, 88-90, 117-118; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 24, 193; II, 134, 171-173; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 317-326, 327-328, 347, 398-399; V, 358-359, 413-414; VI, 556-558; VII, 232, 509; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1408/1988, XII, 97-107; İbn Abdülber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb* (İbn Hacer, *el-İşâbe* içinde), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 316-318, 344-345; II, 406-407; Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 43-45, 135-136, 199; İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* (Amrî), XXVI, 9; Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, II, 99; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1401/1981, II, 436, 455-457; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, IX, 45-46, 129; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), III, 27, 141-142; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-târîh*, Beyrut 1387/1967, III, 56-57, 69-72; IV, 366-367; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 164-165; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), I, 280-284; İbn Ke-

Yalancı bir şahidin sürgün edilmesine dair kayıt (BA, Cevdet-Adliye, nr. 1008)

şir, *el-Bidâye*, VII, 171-173; İbn Hacer, *el-İşâbe fi temyizi's-sahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 262; II, 387-388; III, 316, 580-581; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1994, V, 449; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, VIII, 7; Buhûti, *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), III, 383; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), IV, 349-350; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 591-592; Muhammed b. Abdullah el-Ahmed, *Hükümül-habs fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, es-sicn, *el-mülâzeme*, en-nefy, Riyad 1404/1984, s. 35-38, 257-304; Semîre Seyyid Süleyman Beyyûmî, *el-Habs fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1409/1988, s. 138-180; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mevsû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, I, 379-384; Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)* (doktora tezi, 2004), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Ömer Lutfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İFM*, XI/1-4 (1949-50), s. 524-569; XIII/1-4 (1951-52), s. 56-78; XV/1-4 (1953-54), s. 209-237; Halîl Usâmine, "Ukûbetü'n-nefy fi şadrî'l-İslâm ve'd-devleti'l-Ümeviyye", *el-Kemil*, sy. 5, Hayfa 1984, s. 55-80; "Exile", *EBr.*, VIII, 967-968; Guido de Ruggiero, "Exile", *Encyclopaedia of the Social Sciences*, New York 1957, V, 686-690; R. Murphey, "Sürgün", *EP² Suppl.* (Ing.), s. 767; "Tağ-rîb", *Mv.F.*, XIII, 46-49; "Nefy", a.e., XLI, 118-132.

TALİP TÜRCAN

Tarih. Kur'an-ı Kerîm'de hem bir ülke veya belde halkının topluca oradan çıkarılması (ihrac) anlamında hem de hukukî yaptırım niteliğinde sürgün uygulamalarından söz edilir. Birçok âyetten, toplu sürgünün tarih boyunca güçlü toplumların güçsüz toplumlara karşı gerçekleştirdiği yaygın bir uygulama ve etkili bir sosyal yaptırım niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Hz. Lût hayâsızlıkları yüzünden kavmini uyardığında onların cevabı, "Lût ailesini memleketinizden çıkarın!" olmuştur (el-A'râf 7/80-82; en-Neml 27/54-56). Firavun'un, Mûsâ ve Hârûn'un iman çağrısını etkisiz kılmak amacıyla Mısır halkına onların kendilerini sihir yoluyla yurtlarından sürüp çıkarmak istediklerini söylemesi (el-A'râf 7/109-110, 123; Tâhâ 20/63; eş-Şuarâ 26/35) tarihte sürgün edilme tehlikesinin ciddi bir endişe kaynağı olduğunu göstermektedir. Peygamberlerin ve onlara inananların yurtlarından sürülmelerinin sıkça yaşanan bir olgu (sünnetullah) diye haber verilmesi ve bunun karşılığında dünyada ve âhirette mükâfat vaad edilmesi de (Âl-i İmrân 3/195; İbrâhîm 14/13-14; el-İsrâ 17/76-77) aynı bağlamda değerlendirilebilir.

Peygamberler tarihinde sürgün denince daha çok İsrâiloğulları aklı gelir. Kur'an'da İsrâiloğulları'ndan misâk (söz) alınan

şeylerden birinin de birbirlerini yurtlarından çıkarmamaları olduğu belirtildikten sonra Medine yahudilerinin aksi davranışlarına değinilir (el-Bakara 2/84-85). Ayrıca onlara verilen kitapta iki kere fesat çıkaracakları ve azgınlık derecesinde bir kibreye kapılacakları ve bunun sonunda güçlü orduların ülkelerinin her köşesine girip her şeyi kontrolleri altına alacakları hususunun yazılı olduğu belirtilir (el-İsrâ 17/4-7). Tefsirlerde farklı yorumlara rastlanırsa da bu âyetlerle telmihte bulunulan hadise muhtemelen yahudilerin sürgünüyle sonuçlanan iki büyük olaydır. Bunlardan birincisi milâttan önce VIII. yüzyılın sonlarında Asurlular'ın İsrail yurdunu ele geçirip halkını sürgüne yollaması ve topraklarına ülkelerinden getirdikleri insanları yerleştirmesi, ikincisi, milâttan önce VI. yüzyılın ilk yarısında Bâbil Hükümdarı Buhtunnasr'ın (II. Nebukadnezar) Kudüs'ü aldığıda Süleyman Mâbedi'ni yıktırması ve şehrin halkını Bâbil'e götürmesidir. İsrâiloğulları'nın Bâbil sürgünü tarihte görülen en önemli sürgünlerden biri olup yahudi edebiyatı ve Ahd-i Atîk'in büyük bir bölümü bu sürgünle ilgilidir (Concordance, s. 338-339). Kökleri hakkında değişik görüşler ileri sürülen Hayber yahudilerinin Asur Kralı Salmanasar veya Buhtunnasr zamanındaki sürgünde bu-
raya yerleştikleri hakkında farklı görüşler vardır (Arslantaş, LXXII/264 [2008], s. 431). Kur'an'da Hz. Peygamber'in ve müslümanların Mekke'yi terketmeye mecbur bırakılmaları "yurtlarından çıkarılma" şeklinde nitelenmekte (et-Tevbe 9/13, 40; el-İsrâ 17/76; el-Hac 22/40; Muhammed 47/13; el-Haşr 59/8; el-Mümtehe 60/1) ve bunun haram aylarda savaş yapmaktan daha büyük bir günah olduğu bildirilmektedir (el-Bakara 2/17). Öte yandan Benî Nadîr, müslümanlarla yaptığı antlaşmayı bozup onlara ihanet etmesinin karşılığı olarak Medine'den sürülmüştü ve Kur'an'daki anlatıma göre eğer Allah bunu mukadder kılmasa onları dünyada başka bir cezaya çarptıracaktı (el-Haşr 59/2-3).

Hadislerde de sürgünle ilgili birçok açıklama yer almaktadır. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldiğinde eşi Hatice'nin ihtiyar amcası Varaka b. Nevfel vahiy getiren meleğin Cebrâil, dolayısıyla Hz. Muhammed'in de peygamber olduğunu anlayarak başka peygamberler gibi onun da memleketinden çıkarılacağını tahmin etmiş ve bunu ona söyleyip, "Keşke o gün geldiğinde sana yardım edebilmek için- genç ve güçlü kuvvetli olabilseydim!" demiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 1). İbn Abbas'ın rivaye-

tine göre Hz. Peygamber, Mekke'den çıkarken yemin edip beldeler içinde Allah'a ve kendisine en sevimli gelen beldenin Mekke olduğunu, eğer halkı kendisini çıkarmasa orayı asla terketmeyeceğini söylemiştir (Ebû Ya'lâ, V, 69). Resûl-i Ekrem, Medine'de devlet başkanı sıfatıyla kamu yararını gözeterek çeşitli sebeplerle sürgün cezası uygulamıştır. Meselâ anlaşma yaptıkları müslüman topluma yönelik düşmanca tutumları ve ihanetleri yüzünden Medine'deki yahudi kabilelerine (Kaynukâ, Nadîr ve Kurayza) karşı toplu sürgün yaptırımına başvurmak zorunda kalmıştır (Buhârî, "Megâzî", 14; Müslim, "Cihâd", 62).

İslâm tarihinde ilk ferdî sürgün olayı Hz. Peygamber'in, sonradan "tarîd Resûlillâh" diye anılan Hakem b. Ebû'l-Âs'ı Medine'den Tâif'e sürmesidir. Bunun sebebi, onun Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye geldiğinde Resûlullah'ın yürüyüş ve hareketlerini alaya alarak taklit etmesi, kapısını dinlemesi, müşrikler hakkındaki sözleri ve bazı özel bilgileri etrafa yaymasıydı (Taberânî, XII, 148; Kettânî, II, 59). Hakem b. Ebû'l-Âs'ın sürgün hayatı Resûl-i Ekrem'in vefatına kadar devam etmiş, Hz. Ebû Bekir ve Ömer de onun sürgün hayatının حکem ancak yeğeni Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında Medine'ye dönebilmiş ve Osman'ın bu tutumu daha sonra isyancılar tarafından aleyhine kullanılmıştır. Yine hadislerde Resûlullah'ın zina suçu işleyenlerden muhsan olmayanlara -Kur'an'daki 100 celde cezasına ilâve olarak- bir yıl sürgün cezası verdiğinden (Buhârî, "Hudûd", 30; Müslim, "Hudûd", 12), kadınsı davranışlarıyla toplum düzenini bozmaya çalışan erkeklerle ve diğer bazı suçları işleyenlere bu cezayı uyguladığından (Buhârî, "Libâs", 62, "Hudûd", 33; Ebû Dâvûd, "Edeb", 53; Abdürrezzâk es-San'ânî, XI, 242-243) söz edilmektedir. Rivayete göre Hîf (Buhârî, "Megâzî", 57) ve Mâtî' (İbn Kesîr, IV, 348-349) adlarında iki kişi kadınsı davranışları ve hayâ dışı konuşmaları yüzünden yerleşim yerlerinin uzağına sürgün edilmiş, sahâbeden bazıları onların aklıktan ölebileceğini söyleyince yalnız cuma günleri gelip yiyecek almaları için Medine'ye girmelerine izin verilmiştir (İbn Hacer, VI, 564).

Hulefâ-yi Râşidîn döneminde sürgün uygulaması devam etmiştir. Hz. Ömer'in uyguladığı bireysel sürgünlerde kişilerin ahlâkî bakımdan düşük davranışlarda bulunmasını ya da onların toplumsal ahlâkî ve kamu düzenini bozabilecek yapıda olmasını dikkate aldığı görülmektedir. Meselâ ırza tecavüz suçunu işleyen bir köleyi so-